

Anders Barstad

Anders Barstad er sosiolog og forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Hans viktigste interesseområder er psykisk helse og livskvalitet, sosial integrasjon og tilhørighet, bysosiologi og utvikling i levekårene. Han har blant annet publisert: «På vei mot det gode samfunn?», Statistiske analyser 64 (sammen med Ottar Hellevik), «Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst», Rapporter 2006/15 (med flere medforfattere).

(anders.barstad@ssb.no)

Alvor og moro med navn

Blir vår livsskjebne formet av navnet vi blir tildelt? Er det mer sannsynlig at en Tandstad velger å bli tannlege enn en Brandstad? Kan navn som inneholder positivt ladede symboler, legge år til livet? De fleste lesere vil formodentlig oppfatte dette som underlige spørsmål det knapt kan være grunn til å stille. Skal vi imidlertid tro nyere forskning, er det grunn til å stille disse spørsmålene.

Ubevisst tiltrekning

Amerikansk forskning tyder på at mennesker har en tendens til å velge yrkeskarriere i overensstemmelse med bokstavene i fornavnet. Ifølge en artikkel av psykologiprofessor Brett Pelham og medarbeidere er fornavn som Dennis og Denise overrepresentert blant «dentists» (tannleger)! Det ser ut til at mennesker ubevisst blir tiltrukket av objekter med navn som ligner på deres eget.

Eksempelene er mange, ved siden av yrke også valg av bosted, ektefelle, bilmerke og til og med politiske holdninger. Under den amerikanske presidentvalgkampen i 2000 hadde personer med etternavn som begynte på «B» en særlig høy sannsynlighet for å gi økonomiske bidrag til kampanjen for gjenvalg av Bush, mens personer med etternavn som begynte på «G» ga mer penger til Gore.

Oversatt til norske forhold skulle disse funnene for eksempel innebære at en Torbjørn hyppigere enn gjennomsnittet kjøper en Toyota, gifter seg med Tone og flytter til Trondheim (ikke nødvendigvis i den rekkefølgen). I en annen undersøkelse, beskrevet i tidsskriftet *Psychological Science* i 2007 ble det til og med vist at personer med fornavn på C og D i løpet av en 15-årsperiode var overrepresentert blant dem som fikk karakteren C og D på et stort amerikansk universitet. Det skal imidlertid sies at denne effekten var meget svak.

Bestemmer navnet yrkesvalg ...

Den refererte forskningen kaster lys over et annet fascinerende fenomen, nemlig det påtakelige samsvaret som av og til

finnes mellom meningen i et etternavn og valg av yrke. Tidsskriftet *New Scientist* brukte begrepet «nominative determinism» (navnedeterminisme) som betegnelse på fenomenet, og ba sine lesere komme med eksempler, noe som førte til en overveldende respons. Klassiske eksempler er seksualrådgiver Lust (lyst), meteorolog Flood (flom), racerbilfører Speed (fart), og nevrolog Brain (hjerne). For ikke å snakke om min personlige favoritt: ekteskapsrådgiver Breedlove (frambring kjærlighet)!

... og forskningstema?

Fenomenet strekker seg også inn i forskningsverdenen, i valg av tema. Noen forskere arbeider med fenomener som ligger påfallende nær opp til deres etternavn. Et gammelt (1977), men godt, eksempel er en artikkel om inkontinens i tidsskriftet *British Journal of Urology*, av de to forfatterne Splatt og Weedon. For å se det komiske i dette, minner jeg om de engelske betydningene: «splatter» betyr plaske, mens «do a wee» er å tisse. Det virker også rimelig å anta at forskerne Lively («livlig») og Reckless («uvøren») hadde et godt samarbeid når de skrev artikkelen «juvenile delinquency» (ungdomskriminalitet). Det samme gjelder forfatterne av verket om «animal behavior» (dyrteatferd); de heter Tiger og Fox.

Jeg kjenner ikke til noen norske undersøkelser om dette. For moro skyld har jeg sjekket navnet på ansatte i Statistisk sentralbyrå. To av medarbeiderne bærer etternavnet Telle, et navn som passer svært så godt i «en institusjon som teller». Tilfeldighet eller «nominative determinism»?

Alfabetisk diskriminering

En noe mer alvorlig side ved navnevalgets betydning er knyttet til forbokstavens plassering i alfabetet. Så utrolig det enn kan høres, ser det ut til at de som står først i «alfabetskøen» i noen tilfeller også står først i fordelingen av livets goder.

Fenomenet «alfabetisk diskriminering» er neppe noe stort samfunnsproblem, men er en realitet hvis vi skal tro amerikansk og engelsk forskning. Blant amerikanske økonomer er det en karrieremessig fordel å ha et etternavn tidlig i alfabetet, ifølge en artikkel i *Journal of Economic Perspectives* i 2006. Forklaringen kan være skikken der forskere som samarbeider om å skrive en artikkel, oppføres i alfabetisk rekkefølge, uansett hvem som har gitt de største bidragene til artikkelen. Bidragsyterne som står først, får mest oppmerksomhet. Når artikkelen refereres til av andre er det vanlig å gjengi navnet til den første forfatteren, og dernest bruke forkortelsen mfl. (engelsk et al.) for de øvrige. Det er ingen tilsvarende tendens innen psykologi, hvor det er mer vanlig at forfatterne listes opp etter hvem som har bidratt mest til en vitenskapelig artikkel.

Lignende fenomener er rapportert på andre samfunnsområder. Innen helsevesenet tyder én studie på at personer med navn tidlig i alfabetet får fire minutter mer oppmerksomhet når pasienter diskuteres på stabsmøter, enn de som har navn seint i alfabetet, fordi tilstanden for de sistnevnte pasientene diskuteres mot slutten av møtet. En internettbasert undersøkelse med over 15 000 deltakere i 2007, blant leserne til den engelske avisen *The Daily Telegraph*, tok for seg alfabeteffekten på bred basis, og fant at deltakere med etternavn tidlig i alfabetet vurderte seg selv som mer vellykkede på ulike områder av livet enn de som hadde navn lenger ned på listen. Effekten var tydeligst blant menn og i eldre aldersgrupper.

At effekten er tydeligst i eldre aldersgrupper, er interessant fordi det kan tyde på at alfabeteffekten gradvis bygges opp og forsterkes gjennom livsløpet. At effekten

er svakere hos kvinner, er logisk siden mange kvinner skifter etternavn ved giftermål.

Til dem av dere med etternavn som Åsheim og Østby, og som nå er blitt alvorlig bekymret for hvordan det skal gå med barn og barnebarn, skal det sies at de påviste forskjellene er svært små, og at vi ikke vet noe om hvordan dette forholder seg i Norge. Slutninger om årsakssammenhenger er det heller ikke mulig å trekke av denne typen undersøkelser.

Positive navn – lenger liv?

Kan navnevalg i noen tilfeller være et spørsmål om liv eller død? Amerikansk forskning har undersøkt betydningen av hvorvidt initialene i navnet danner positive eller negative symboler. Denne forskningen er omstridt, og resultatene er ikke entydige. Enkelte funn tyder på at de positive symbolene gir mest utslag.

I en nylig studie av profesjonelle baseballspillere fant forskerne at spillere med positivt ladede initialer, som A.C.E. (ess) og N.E.W. (ny), i gjennomsnitt levde betydelig lengre enn andre spillere. Forskerne bak undersøkelsen har for øvrig også påvist at baseballspillere med tilnavn lever 2,5 år lenger enn spillere uten tilnavn. Kanskje fordi slike spillere er mer populære enn andre, og dermed får større bekreftelse på egen verdi? Gitt at funnet blir bekreftet i senere forskning, kan med andre ord sportsutøvere som Espen «Shampo» Knutsen og Suzann «Tutta» Pettersen se lyst på framtiden.

Egne eksempler ønskes

Samfunnsspeilet kan naturligvis ikke være noe dårligere enn *New Scientist*, så leserne oppfordres til å komme med eksempler fra egen erfaring på sammenhengen mellom navn og livsskjebne, yrkesvalg eller annet (skriv til aba@ssb.no). Med mindre den ubevisste tiltrekningen til andre yrker blir for stor, og undertegnede ender opp som bartender eller lignende i løpet av nærmeste framtid, blir det kanskje en artikkel til om dette temaet.

